

ZAINAB ABDULKADHIM SALMAN

“TRIUNGHIUL POSTCOLONIAL:

IPOSTAZE ALE FEMINISMULUI ÎN OPERE ALESE DE SHASHI DESHPANDE, NADINE GORDIMER ȘI MARGARET ATWOOD”

REZUMAT

Începând cu anii 1970, interogarea și critica efectuată de cercetătorii feminisți se străduiește să demonstreze caracterul androcentric al științelor umane și sociale și să facă femeile să se evidențieze subiecte aparte, care ar putea fi studiate dintr-o abordare multidisciplinară. Din aceste întrebări, studiile despre femei s-au născut în Statele Unite, cu scopul științific și politic de a face femeile și acțiunile lor vizibile. Acum, definirea unui astfel de subiect trebuie să evite capcanele de naturalizare a unei identități feminine eterne și imuabile, bazate pe așa-numitele dovezi biologice. Dimpotrivă, trebuie subliniat faptul că identitățile și relațiile dintre indivizi, bărbați și femei, sunt construite și elaborate în societăți printr-o rețea complexă de sensuri, interese și ierarhii și că aceste identități au o semnificație doar în măsura în care ele sunt stabilite într-o relație care este atât interdependentă, cât și inegală. Există, în toate societățile, o ierarhie între sexe, construită din punct de vedere social și cultural, din care relațiile de dominație condiționează într-o mare măsură viața indivizilor. Această elaborare a relațiilor sexuale ale identităților, care include relații de dominație și ierarhie și care este inclusă sub denumirea de gen, se constituie astfel într-un concept și un domeniu de studiu.

Femeile nu sunt definite de o identitate sexuală imuabilă, ci de constrângerile și perspectivele pe care le presupune atribuirea acestei identități sexuale și de locul pe care îl ocupă într-o anumită societate. Dar aceste constrângeri, perspective și locuri sunt dinamice. Identitatea feminină evoluează datorită acțiunilor desfășurate chiar de femei în vederea îmbunătățirii situației lor și a mutării balanței puterii către egalitate. Abordarea noastră vine dintr-o perspectivă de gen care ține cont de natura construită a identităților sexuale, precum și de un cadru care derivă din relațiile de gen și în care apar și se dezvoltă acțiunile femeilor.

De la bun început, cercetarea feministă s-a concentrat asupra acestei capacități a femeilor de a acționa și pune în practică strategii pentru a face față puterii. Puterea nu este concepută într-un

mod localizat (cum ar fi puterea statului, de exemplu), ci, în mod Foucaultian, ca un set complex și multipolar care reglează și limitează acțiunile indivizilor prin stabilirea de standarde impuse de o rețea instituțională care sfârșește prin a fi internalizată de către persoanele fizice. La rândul lor, femeile au fost mereu în măsură să dezvolte strategii pentru a-și atinge scopurile, profitând de marjele lăsate de normele de gen sau lărgind-le prin procese complexe de rezistență și negociere, care uneori reușesc să forțeze puterea (puterile) să se adapteze la cerințele acestora.

Feminismul postcolonial este în concordanță cu studiile postcoloniale, a căror paternitate este atribuită lui Edward Said (1935-2003) și, în special, volumului său, *Orientalism*, publicat în 1978. Profesor de literatură comparativă, născut în Palestina și instruit în Academia Americană, Said a făcut o lucrare de pionierat asupra construcției ideologice a Estului ca legitimare a imperialismului european. El a subliniat caracterul orientalist al paradigmatelor gândirii occidentale și a încercat să înțeleagă procesul prin care viziunea orientalistă a fost continuu dezvoltată și regenerată. Orientalismul urmărește să aplice în Orient un sistem de reprezentări binare: Orientul – sau mai degrabă ideea Estului – este oglinda Occidentului (înțeleasă de Said ca Anglia, Franța și Statele Unite) și este esențializată și redusă la un număr de stereotipuri. Orientalul este definit de orientalism ca o ființă spirituală pasivă, leneșă, instinctivă, de o sexualitate neîngrădită. În timp ce Occidentul se îndreaptă în mod inexorabil spre progres, Estul rămâne înapoi și stagnează în tradiție. Inutil să adăugăm că aceste trăsături orientale îl fac să aparțină femininului, în timp ce acelea ale occidentului sunt codificate ca fiind masculine. Potrivit lui Said, Occidentul nu ar exista fără Orient și are nevoie de această figură respingătoare pentru a se confrunța în superioritatea sa naturală. Discursul academic și din media cu privire la aspecte legate de lumea arabă sunt reprezentative pentru orientalismul contemporan, în special după 11 septembrie 2001: lumea arabă se caracterizează prin iraționalitatea sa (religia ca singură lege), incapacitatea de a se pacifica și valorile sale retrogradă și obscurantiste.

Lila Abu-Lughod (2001) consideră că orientalismul a pregătit calea pentru feminismul postcolonial și le-a oferit autorilor bogate instrumente teoretice. Este, desigur, o parte a moștenirii lui Said, dar, ca și alții, îi reproșează acestuia „orbirea” în fața dimensiunea fundamentală sexuală și sexistă a orientalismului. Meyda Yegenoglu (1998) a făcut mult pentru a

reînnoi analiza lui Said asupra orientalismului studiind natura de gen a relației coloniale. Ea a arătat cum reprezentările diferențelor sexuale și culturale sunt legate în mod inextricabil și sunt constitutive una alteia. Feminisții postcoloniali au atras astfel din plin repertoriul teoretic al lui Said și au contribuit prin criticile și extensiile lor pentru a-l face și mai complex.

Gândirea post-colonială feministă s-a bazat, de asemenea, pe Subaltern Studies, disciplină fondată în 1981 de către istoricul indian Ranajit Guha, profesor la Universitatea din Sussex. Acest proiect istoric fără precedent s-a născut din critica virulentă a unei istoriografii elitiste a cărei analiză a naționalismului indian a fost fie idealistă, fie exclusiv orientată spre elită. Obiectivul Studiilor Subalterne este de a lămurii „contribuția, de către oamenii înșiși, adică, independent de elită, la construirea și dezvoltarea acestui naționalism” (Guha, 1982: 3) și „să producă analize istorice în care grupurile din subordonați sunt percepuți ca subiecți ai istoriei lor” (Chakrabarty, 2002: 472). Guha și echipa sa de studii subalterne descriu o societate colonială cu relații sociale dinamice, hibride și contradictorii, concepte pe care feministele postcoloniale le-au preluat din nou pentru a arăta intercalarea sexului și dinamicii rasiale în elaborarea puterii coloniale.

Feminismul postcolonial a fost inspirat de studiile subalterne în determinarea sa de a gândi modalități de rezistență și de a face o analiză care ia în considerare diferitele grade de observare pentru a dezvălui complexitatea sistemelor de opresiune. Această legătură între studiile subalterne și feminismul postcolonial explică, fără îndoială, producția extraordinară a feministelor indiene. Feminismul postcolonial s-a născut în principal din producția feministă disidentă care a provocat „universalismul” feminismului alb și cel occidental. Ceea ce aceste feminisme au în comun este interpretarea opresiunii femeilor în lumina rasismului, sclaviei și / sau colonizării. Astfel, feminismul negru, feminismul chicaneii, feminismul arab sau feminismul indigen au deranjat analizele feministe prin punerea în perspectivă a diferitelor relații de dominație care forțează interpretarea rasială a femeilor. Toate aceste lucrări au contribuit la regândirea unor concepte precum familia, munca sau violența în lumina istoriei coloniale (adică cea a femeilor rasiale) și au creat configurații opresive și posibilități de rezistență diferite de cele pe care le-a imaginat gândirea feministă dominantă.

Toate aceste scriititoare și curente care le caracterizează au contribuit la apariția unui feminism postcolonial care pune experiența colonizării, sclaviei și rasismului în centrul analizei sale feministe. În acest sens, este dificil să separăm feministele postcoloniale de feministele negre, Chicanas, arabe sau indigene. Putem presupune că feminismul postcolonial este un produs al tuturor acestor moduri de gândire care se regăsesc în feminismul postcolonial, fără a le nega totuși existența specifică.

Acesta este principalul domeniu al disertației noastre care acoperă scrieri alese de trei femei scriitoare aparținând Indiei, Africii de Sud și Canadei—de aici și titlul pe care l-am ales, „Triunghiul postcolonial: Exemple de feminism în opere alese de Shashi Deshpande, Nadine Gordimer, și Margaret Atwood”—cuvintele-cheie fiind „postcolonial” și „feminism”. Nu a fost o sarcină ușoară de a distinge diferențele și asemănările dintre cele trei scriitoare, aparținând a trei spații culturale și geografice diferite. Dacă Africa de Sud și India sunt strâns legate prin activitatea lui Mahatma Gandhi, atunci Canada vine ca o posesiune deosebită aparținând Coroanei Britanice, unde dezbateră feministă are o dimensiune specială datorită naturii bilingve a țării. Dacă Shashi Deshpande se ocupă de starea femeilor în societatea indiană patriarhală, personajele lui Nadine Gordimer „reprezintă atât terenuri de luptă interne în care se desfășoară conflictele din societatea sud-africană, cât și locuri de întâlnire în care se dezvoltă relațiile ilicite dintre rase” (Visel 1988: 35), serialele de televiziune bazate pe romanul lui Margaret Atwood *The Handmaid's Tale* („Povestea servitoarei”) au adus în atenția publicului larg condiția femeii în lumea occidentală contemporană.

Le-am abordat pe Shashi Deshpande, Nadine Gordimer și Margaret Atwood dintr-o perspectivă comparativă și contextuală, cu scopul declarat de a stabili un fundal critic postcolonial și feminist necesar scriitoarelor și operelor lor, de a localiza ficțiunile celor trei scriitoare în corpusul criticii literare etnice și principale; de a poziționa aceste ficțiuni în contextele lor istorice și socio-politice; de a muta accentul de la protagoniste la personajele masculine și minore pentru a explora modul în care cele trei scriitoare construiesc o poziție conciliantă în cadrul societății sud-africane, indiene și canadiene, păstrându-și astfel identitatea, și răspunzând în același timp cerințelor unui nou mediu inconjurator; și de a ne concentra pe opiniile celor trei scriitori despre Alteritate care au condus la o redefinire a generalizărilor, stereotipurilor și identității naționale.

Având în vedere obiectivele principale ale cercetării noastre, am abordat romanele selectate din literatura indiană, sud-africană și canadiană pentru a descoperi diferențele și asemănările dintre modul în care cele trei scriitoare înțeleg starea femeilor—în societatea indiană patriarhală și tradițională, în timpul perioadei de apartheid în Africa de Sud, și într-o societate imaginară distopică în Statele Unite ale Americii de astăzi. Studiul meu răspunde la o serie de întrebări legate de obiectivele principale prezentate mai sus: (1) stabilește contextul geografic, cultural și politic care definește lucrările celor trei scriitori selectați: Shashi Deshpande, Nadine Gordimer și Margaret Atwood; (2) stabilește variantele locale ale feminismului, așa cum s-au manifestat în diferitele condiții ale perioadei Apartheid din Africa de Sud, în India patriarhală, post-colonială și în Canada actuală; (3) determină relația dintre studiile postcoloniale și feminism, pornind de la presupunerea că scopul discursurilor postcoloniale și al feminismului este integrarea femeilor marginalizate în societate; (4) discută cazurile în care feminismul a scos la iveală multe probleme pe care postcolonialismul le-a lăsat obscure și măsura în care postcolonialismul a ajutat feminismul să se ferească de ipotezele occidentale ale discursului antifeminist; (5) delimitează activitatea acestor scriitoare de-a lungul liniilor directoare ale teoriei feministe și postcoloniale, și subliniază explorarea de către Shashi Deshpande a psihicului feminin individual și universal, încercările făcute de Nadine Gordimer în direcția eliberării literaturii de orice apartenență ideologică, permițându-i să fie „adevărată”, la înălțimea experienței umane, și prezentarea de către Margaret Atwood a unei lumi în care violența teocrației creștine și a discriminării sexuale a ajuns la un apogeu sumbru, privând femeile de cele mai multe drepturi și libertăți.

Cu toate acestea, se aplică anumite restricții, impuse de timpul și spațiul limitat, care nu permit incursiuni detaliate în dezvoltarea celor trei valuri ale feminismului și interpretarea postcolonială a ficțiunii romancierilor anglofoni indieni, a literaturilor Africii de Sud multiculturale post-Apartheid, sau răspunsul literar canadian la mișcarea de emancipare a femeilor din ultimul deceniu. Nu am putut nici să acoperim operele complete ale celor trei scriitoare, limitându-ne—pe lângă scurte prezentări ale operei acestora—doar la un singur roman pentru fiecare: *That Long Silence* („Tăcerea aceea lungă” de Shashi Deshpande), *Burger’s Daughter* („Fiica lui Burger” de Nadine Gordimer) și *The Handmaid’s Tale* („Povestea servitoarei” de Margaret Atwood).

Dizertația noastră, intitulată *The Postcolonial Triangle: Stances of Feminism in Selected Works by Shashi Deshpande, Nadine Gordimer, and Margaret Atwood* („Triunghiul postcolonial: Exemple de feminism în opere alese de Shashi Deshpande, Nadine Gordimer, și Margaret Atwood”) este structurată convenabil în Introducere, trei părți și Cocluzii. Toate ilustrațiile aparțin domeniului public. Lista de Lucrări Consultate cuprinde surse primare și secundare, cu menționarea adresei URL pentru resursele online. La final, ca Anexe, au fost adăugate rezumatele în limbile engleză, română și arabă.

Introducerea: Imperiu, națiuni independente, filosofii (Introduction: Empire, Independent Nations, Philosophies) stabilește fundamentul viitorului discurs critic și discută despre prezența imperiului britanic—asupra căruia „soarele nu apune niciodată”—în India, Africa de Sud și Canada. Se subliniază procesul de declin și chiar dizolvarea imperiului colonial după cel de-al doilea război mondial, ca rezultat al mișcărilor de independență urmate de procesul de decolonizare care a dus în cele din urmă la mișcarea inversă, de la marginea fostului imperiu la centru, cu consecințe neașteptate: mișcarea „home-rule” (conducere proprie) din India, cărei Mahatma Gandhi i-a conferit dimensiuni de masă și care ulterior a devenit o manifestare de masă pacifistă, la nivel de țară. Represiunea britanică dură a republicile Burilor din Africa de Sud a fost urmată de reformele care au condus la înființarea Uniunii Africii de Sud (1909) și, în final, la formarea Republicii Africa de Sud. De asemenea, a fost menționată și discutată independența Canadei și dezvoltarea ei ca națiune gata să adopte conceptele de diversitate culturală și multiculturalism.

Am considerat necesar să subliniem numeroasele definiții ale „postcolonialismului” și ale expresiilor nominale la care este atașat termenul „postcolonial”. „Literatura postcoloniană”, „teoria postcolonială” sau „studiile postcoloniale” nu oferă o imagine sintetică a ceea ce poate desemna atât un spațiu academic, geografic și politic, cât și o perioadă de tranziție istorică, un loc cultural și o poziție teoretică. În ceea ce privește feminismul, luăm în considerare particularitățile feministe aparținând celor trei spații geografice acoperite de disertație—indian, sud-african, canadian—cu scopul de a identifica acele diferențe și similitudini care dau feminismului o dimensiune universală.

PRIMA PARTE: Fundal teoretic și cultural (PART ONE: Theoretical and Cultural Background) urmărește liniile de gândire subliniate în Introducere, dar merge și mai departe, abordând astfel de aspecte controversate precum postcolonialismul și cei mai importanți teoreticieni ai acestuia, importanța caracterului englezesc și măsura în care acesta a modelat modul în care englezii și coloniștii s-au văzut în cadrul ierarhiei culturale impuse și starea femeii așa cum este prezentată de teoria feministă în cele trei țări care formează ceea ce noi am numit „triunghiul postcolonial”—India, Africa de Sud și Canada.

Capitolul 1: Rămășițele Imperiului: Colonialism vs. postcolonialism (Chapter One: The Remains of the Empire: Colonialism vs. Postcolonialism) delimitează cele trei faze din istoria postcolonialismului și principalii ei teoreticieni - Edward Said, Franz Fanon, Albert Memmi și Homi Bhabha - și discută pe larg teoria orientalismului formulată de Edward Said, pentru care Orientul este un construct imaginar al Apusului, iar postcolonialismul devine o critică a eurocentrismului lumii occidentale, care tinde să privească lumea răsăriteană ca pe un obiect de analiză, având în același timp monopolul domeniilor teoretice și academice. Trecem în revistă, de asemenea, pozițiile critice luate de Gayatri Spivak sau Ania Loomba, care (de exemplu) comentează despre întâlnirile europenilor cu Celălalt în timpul Renașterii și despre înțelegerea de către aceștia a Alterității prin filtrul limitărilor lor ideologice și culturale. Literatura devine un spațiu care redă traiectoriile fiecărei națiuni. Sarcina scriitorilor este de a descompune și de a recompune semnificațiile istoriei, de a pune întrebări și de a se strădui să rezolve ambiguitățile, luptând împotriva unei omogenizări făcute posibilă prin nivelarea paradigmatelor imagologice. Concluzionăm că teoria postcolonială este construită din experiențele coloniale ale oamenilor care se ocupă de luptele de eliberare din întreaga lume; ea mărturisește forțele culturale constante pentru reprezentare și ridică conștiința de sine care revoluționează mințile colonizatului și colonizatorului pentru a construi o nouă societate în care predomină libertatea și echitatea.

Capitolul 2: Peisaje postcoloniale (mai ales literare) Chapter Two: Postcolonial Landscapes (Mostly Literary) mută accentul de la „ceea ce este postcolonialismul” la „cine este postcolonial” și poziția diferită luată de alți cercetători (precum Anthony Kwame Appiah), care provoacă principala teorie care pare să fi produs o critică fără obiect. Am subliniat impactul afirmațiilor lui Said asupra rolului romanelor și limbii engleze în „formarea atitudinilor, referințelor și experiențelor imperiale”. Este o teorie care duce la o examinare caracterului englezesc

(Englishness), a modului în care acesta a putut atinge un nivel atât de elevat în întregul imperiu, modelând viziunea englezilor și colonizatorilor despre ei înșiși în interiorul ierarhiei culturale imperiale. Diversitatea lingvistică, etnică și culturală a Imperiului Britanic a condus la crearea unor noi termeni, cum ar fi „literatura anglo-indiană” (sau indo-engleză) sau „literatura caraibiană”, în timp ce termenii aplicați literaturii în fosta Coloniile britanice au variat de la „literatura din Commonwealth” la „literatura anglofonă” sau „literatură în limba engleză”. Aceste romane urmează un model în care modelul monologic este înlocuit treptat de cel în care identitatea monoculturală, imaginată utopică, dar întotdeauna concretizată distorsionat, este refuzată și eliberată de epifania hibridității. Se fac referiri la moștenirea multilaterală a prezenței britanice în India: politică, culturală, chiar lingvistică, dacă luăm în considerare impactul limbii engleze asupra discursului zilnic. Experiența traumatică a apartheidului din Africa de Sud este, de asemenea, discutată, cu accent pe literatură, un domeniu în care identitățile locale pot împrumuta modele și procese de auto-definiție. În cele din urmă, am analizat condițiile specifice din Canada, concluzionând că multiculturalismul canadian este o modalitate de a vedea lumea care a fost pregătită de foarte mult timp. Este punctul culminant al multiculturalismului britanic așa cum a fost articulat în perioada celor două războaie mondiale; apare ca un produs postcolonial, iar Anglocentrismul este modelul dominant în relația culturilor din Canada.

Capitolul 3: *Îngrijorări feministe (postcoloniale)* (Chapter Three: *Feminist (Postcolonial Anxieties)* pornește de la premiza că teoriile feministe postcoloniale au dat o notă rasială teoriei feministe și că politicile feministe antirasiste se nasc din recunoașterea diversității femeilor și din campaniile antiimperialiste ale acestora. Mesajul lor este să invite toate femeile să se vadă reciproc și să-și recunoască experiențele și cunoștințele proprii ca fiind situate, construite social și marcate de rasă, clasă, sex, sexualitate sau etnie. Gayatri Spivak invită critica feministă să nu se lase indusă de minciunile unei sororități globale, al cărei model fascinant rămâne bărbatul și femeia, parteneri / oponenți ai sexualității generalizabile sau universalizabile. De asemenea, am dedicat un anumit spațiu tratamentului femeilor arabe / musulmane și Islamului, simplificat la una sau două versete sau interdicții, cum ar fi cele referitoare la ierarhia genurilor. Femeile sunt lipsite de propria lor existență și sunt văzute prin prisma practicilor religioase (chiar și a fundamentalismului).

O dezvoltare majoră în Africa de Sud este feminismul negru care denunță ignoranța și disprețul feministului alb pentru condiția femeilor de culoare și experiența lor de opresiune patriarhală. Este o versiune a feminismului care ține cont de relațiile încrucișate dintre „rasă” și sex. Tendința de a trata femeile ca destinatari ale unei politici a guvernului și nu ca actori în construcția de noi state este probabil exacerbată în cazul Africii de Sud, care se concentrează în primul rând pe dinamica claselor și a rasei și nu acordă prea multă atenție problemei diferențelor sexuale. Mulți teoreticieni feminisți au ajuns la concluzia că „interesele femeilor” sunt modelate de instituțiile politice și sociale.

Ultima parte a acestui capitol extins se referă la diferite aspecte teoretice referitoare la romanul politic feminist ca portavoce a relațiilor de dominare. Majoritatea textelor fictive cu personaje feminine centrale pot extrage empiric observații despre contextul social comun al existenței femeilor în diferite țări, despre faptul că femeile trăiesc în societăți cu accente mai mult sau mai puțin patriarhale, dar oricum, implicând un anumit grad de discriminare a femeii. Concluzionăm că romanul feminist este, în această perspectivă, ideologic, adică profund politic—un roman politic cu un sens ideologic explicit, cu nuanțări foarte puternice în textele de ficțiune, în care intră în scenă personajele implicate în fenomenologiile protestelor și conflictelor sociale scenă, cu stările psihologice.

PARTEA A DOUA: *Portrete (PART TWO: Portraits)* este concepută ca un triptic al portretelor bio-bibliografice ale celor trei scriitoare analizate, cu un accent special pe locul lor în mediul cultural din care fac parte și o schiță a celor mai reprezentative lucrări ale acestora.

Capitolul 4: *Shashi Deshpande și condiția romancierei indiene (Chapter Four: Shashi Deshpande and the Plight of the Indian Woman Novelist)* stabilește mai întâi contextul și fundalul operei scriitoare: India, locul patru cel mai periculos din lume pentru femei, o societate încă înrădăcinată în tradițiile patriarhale periculoase, unde femeile au fost întotdeauna considerate proprietatea exclusivă a tatălui și apoi a soțului lor, cu autorități împărțite prin fratele sau fiul cel mai în vârstă, în funcție de starea civilă a femeii, și unde mișcările feministe lucrează zilnic pentru a apăra poziția femeilor. Feminismul din India susține că sexismul, opresiunea de clasă și rasismul sunt inextricabil legate; esența feminismului indian nu este o problemă de gen sau o provocare a hegemoniei masculine tradiționale, ci existența unei entități

totale a feminității, complet separată de lumea bărbatului. Pentru suportul teoretic amintim scrierile unor exegeți precum Martha Nussbaum, Kamla Bhasin și Ritu Menon sau Ann duCille. Chandra Talpade Mohanty denunță modul în care scrisul feminist occidental colonizează eterogenitatea experienței "femeii din Lumea a Treia" și insistă asupra necesității unei deconstrucții a imaginii ridicate de discursurile care decurg din umanismul occidental.

În romanele sale, Shashi Deshpande proiectează o imagine realistă a femeii educate de clasa mijlocie care, deși independentă din punct de vedere financiar, se confruntă încă cu problemele de adaptare dintre idealism și pragmatism. Romanele ei se bazează pe viața femeilor și pe problemele lor în contextul indian. Ea a explorat realitățile din spatele tăcerii femeilor ridicându-și vocea împotriva opresiunii femeilor și a creat o conștiință de masă în această chestiune prin intermediul scrierilor ei. Shashi Deshpande ocupă un loc important printre romancierii contemporani care se ocupă de problemele femeilor și de căutarea identității lor. Talentul și realizarea ei creativă i-au stabilit acreditările ca succesori vrednici și contemporani ai scriitoarelor indiene de limbă engleză, cum ar fi Anita Desai, Shobha De, Ruth Praver Jhabvala, Bharati Mukherjee etc. Ea este singura scriitoare indiană care a făcut o încercare îndrăznească de a face publice frustrările și dezamăgirile femeilor, în ciuda negării sale vehemente că ar fi feministă. Ea alege femeia indiană educată ca protagonistă a multor opere. În romane ca *Roots and Shadows* (1983), *The Dark Holds No Terrors* (1980) arată înrădăcinarea adâncă a ideilor tradiționale, care încă nu permit femeilor indiene să trăiască în libertate, continuând să le marcheze viața într-un mod clar și să cedeze presiunii sociale, tradiției, în timp ce dorințele lor de schimbare nu sunt realizate. *That Long Silence* (1989), romanul care va fi analizat pe larg în Capitolul 7, se concentrează, de asemenea, asupra stării femeilor, cu un accent special pe protagonista care, prin similitudinile dintre starea ei și viața privată a lui Deshpande, face din acesta un roman auto-referențial. Rolul limitat al femeilor în societatea indiană și lipsa lor de libertate, combinate cu noțiunile stereotipice ale bărbaților și atitudinile lor patriarhale ancestrale, conferă un interes deosebit romanului în care discernem un ton de furie și durere pe care romanciera îl folosește pentru a surprinde atât relația bărbat-femeie, cât și ritualurile și obiceiurile care dau formă vieții private a femeilor și inconștientul colectiv al personajelor feminine.

Capitolul 5: Nadine Gordimer – Viața cu și după Apartheid (Chapter 5: Life With and After Apartheid) este o introducere în opera lui Nadine Gordimer, care se ocupă de teme de dragoste și

de politică, în special în ceea ce privește aspecte rasiale, din Africa de Sud, chestionarea relațiilor de putere și a adevărului, relatări despre viața oamenilor obișnuiți, și dezvăluirea ambiguităților morale și alegerilor în contextul literaturii sudafricane care reflectă condițiile sociale și politice ale țării. Trecerea de la societatea colonială la cea postcolonială este marcată de scrierea primilor autori europeni sau sudafricani europeni. Un tip de roman care are o istorie proprie în Africa de Sud este romanul politic. Mulți au fost și sunt scriitorii care se ocupă de problemele politice ale țării. În romanele lui Nadine Gordimer, istoria este prezentată ca o narațiune care oferă versiuni despre evenimentele care ar fi avut loc într-o zi, narațiuni elaborate subiectiv din date obiective, alegeri făcute de istoric pus în fața unui orizont infinit de teme.

Apărând "o minoritate în cadrul unei minorități", Gordimer s-a opus sistemului și a dorit intim să se unească cu adevărata majoritate a țării—populația neagră. Romanele sale sunt pătrunse de întrebări politice și de dialog intim. Ea demonstrează că pentru construirea superiorității unei națiuni este necesar să se construiască una „inferioară”, prin procesul de „alterări”. *Burger’s Daughter* este un roman care abordează prejudecățile rasiale și segregarea, în care spațiul și deplasările joacă un rol esențial, deoarece această barieră a culorii se situează în aceste limite, excluzând astfel convivialitatea dintre negri și albi. Scriitoarea a luptat împotriva prejudecăților rasiale și etnice și a apărât întotdeauna aspectele mai largi ale politicii și istoriei, chiar dacă conturile ei erau pline de tensiuni morale și psihologice. Însăși noțiunea de „literatură sud-africană” presupune, într-o măsură diferită și fără a prejudicia o extindere mai extinsă a problemelor pe care le adresează sau a formelor pe care le ia, că poate fi identificată mai mult sau mai puțin direct cu una sau mai multe particularități naționale—politice sau culturale, de exemplu—dintr-o anumită perioadă. Printre aceste caracteristici, cea mai vizibilă este de natură lingvistică, justificând, în parte, referirea la literatura separată sud-africană și, având în vedere politicile divizatoare care au marcat istoria aproape autonomă a țării.

Capitolul 6: Margaret Atwood: prezent provocator, viitor incert (Chapter Six: Margaret Atwood: Challenging Present, Uncertain Future) pornește de la premiza că trăsătura feministă din romanele lui Atwood își are baza în predominanța protagoniștilor de sex feminin, inserați în narațiuni structurate prin retrospectiva vieții lor. Deseori, romanele ei prezintă o criză a identității, rezultatul relațiilor conflictuale, căutând soluții în reconstrucția mnemonică a experiențelor trăite și, adesea, revenirea la locurile de origine. Ea aderă la o viziune foarte individualistă și umanistă

a populației feminine și redefinește mai degrabă însăși esența aspirațiilor feminine, ilustrând natura lor complexă, instabilă și variată, deoarece este personalizată. Natura femeilor atwoodiene nu depinde de statutul lor de femeie, ci de povestea lor care le-a modelat pentru a deveni ceea ce sunt în spațiul romanului. Scriitoarea aderă la o viziune foarte individualistă și umanistă a populației feminine și, atunci când se adresează întrebării dorințelor femeilor, nu se limitează la căutarea unui singur răspuns la această enigmă, ci redefinește mai degrabă aspirațiile feminine și ilustrează natura lor complexă, instabilă și variată, deoarece este personalizată.

Fundamentul teoretic este feminismul considerat drept o mișcare care vizează extinderea rolului și drepturilor femeilor în societate și vizează crearea unui sistem în care ambii parteneri se respectă reciproc și împărtășesc responsabilitatea pentru casă și copii și în care complicitatea și complementaritatea depășesc rivalitatea și dominație. Natura femeilor atwoodiene nu depinde de statutul lor de femeie, ci de povestea lor care le-a modelat pentru a deveni ceea ce sunt în spațiul romanului. Romanele ei sunt populate de femei care se opun concepției normative despre feminitate și sunt capabile să-și gestioneze viețile așa cum consideră de cuviință și să-și poată afirma propriile opinii. Își plasează protagoniștii feminini într-un univers fictiv personal pe care-l numește „ustopie” - în același timp, utopie și distopie, o locație cartografiată și o stare de spirit. Este un univers care sprijină în mod surprinzător toate temele preferate ale discursului feminist: maternitatea, dialectica mamă-fiică, durerea în jurul corpului feminin, psihologia femeii și locul ei în societatea dominată de bărbați. Margaret Atwood sfidează ordinea stabilită a caracterizării literare prin fortificarea unor personaje feminine puternice care nu respectă deloc modelele tradiționale, care nu depind de statutul lor de femeie, ci de povestea lor care le-a modelat pentru a deveni ceea ce sunt în spațiul nuvelistic. Romanele ei sunt populate de femei care se opun în mod radical concepției normative a feminității.

PARTEA A TREIA: *Feminism fără frontiere (trei studii de caz)* (PART THREE: *Feminism Without Borders (Three Case Studies)* reprezintă segmentul pur analitic al disertației noastre, pentru care am selectat trei romane diferite scrise de Shashi Deshpande, Nadine Gordimer și Margaret Atwood—*That Long Silence*, *Burger's Daughter* și *The Handmaid's Tale*—pe care le considerăm reprezentative pentru demonstrația noastră a triumphiului postcolonial care reunește lucrarea a trei femei scriitoare, de pe trei continente, unite de preocuparea și interesul lor pentru starea femeii în lumea modernă. Feminismul lor, declarat explicit sau atent disimulat, este

elementul care asigură coeziunea teoretică discursului nostru critic. Motivul este că feminismul se bazează pe realități istorice și culturale concrete și niveluri de conștiință, percepții și acțiuni. Nu există definiție abstractă aplicabilă întotdeauna tuturor femeilor. Feminismul este articulat în moduri diferite, care depind de situațiile locale și de timp, țară, cultură și educație. În aceeași țară, feminismul este articulat în moduri diferite, deoarece este articulat de diferite femei în funcție de clasă, de context, de nivelul de educație, de conștiință etc.

Capitolul 7: *Legenda vrăbiei și a ciorii* (Chapter Seven: The Legend of the Sparrow and the Crow) este o lectură atentă a unuia dintre romanele cele mai apreciate scrise de Shashi Deshpande—*That Long Silence*—un roman care satisface toate elementele necesare interpretării sale din perspectiva oferită de două sisteme teoretice: postcolonialism și feminism. Din acest motiv, analiza noastră nu a putut evita—cu riscul repetiției—referințele la unele concepte și principii teoretice deja subliniate în capitolele anterioare.

Pe subcontinentul indian, feminismul este înțeles ca o conștientizare a controlului, exploatării și opresiunii patriarhale la nivelurile materiale și ideologice ale muncii, fertilității și sexualității femeilor, în familie, la locul de muncă și în societate în general, și la acțiunea conștientă a femeilor și bărbaților pentru a transforma situația actuală. În ciuda conotației non-agresive a termenului *narithwa*—echivalentul limbaj hindi pentru „feminism”—conceptele de feminism (înțelese ca justificări ale independenței economice, ocupării forței de muncă, egalității de drepturi etc.), atunci când fac aluzie la „problemele care privesc femeile”, sunt ușor de înțeles în fiecare din limbile vernaculare din India (Lal 2000).

Shashi Deshpande oferă o viziune realistă asupra femeilor indiene contemporane de clasă mijlocie, adesea prinse între constrângerile unei tradiții milenare și libertățile unei noi India, din ce în ce mai influențată de ideile occidentale. Unul trebuie să fie „dur și nemilos” dacă cineva încearcă să obțină ceva în viață, spune protagonistă Jaya. Scriitoarea dezvăluie conștiința protagonistei prin expunerea minții sale pe măsură ce gândește, simte și reacționează la stimulii momentului și ai situației. În acest fel, ea continuă să afirme psihicul feminin al lui Jaya, îndepărtându-se de constrângerile unei structuri sociale dezordonate adânc înrădăcinată în patriarhia care respinge în aceeași măsură pe cât atrage. Pe tot parcursul romanului, protagonistă trece prin cele trei etape întâlnite de toate subculturile (conform lui Elaine Showalter): imitarea,

protestul și descoperirea de sine; Jaya, în ciuda educației occidentale și a cunoașterii gândirii occidentale, sfârșește în dorința de a fi considerată o soție perfectă. Ea optează pentru tăcere și pasivitate. După ce a hotărât să scrie, femeile indiene au spart acei ani de tăcere, iar această tăcere lungă povestește despre o femeie care își tace tot timpul viața. Romanul se termină cu decizia bruscă a protagonistei de a vorbi, pentru a-și lăsa vocea să fie auzită. Este o dramatizare sensibilă a căsniciei, centrată pe percepția interioară a unei femei care este descoperită subtil din interior, o femeie care își găsește rutina vieții atât de perturbată încât pentru prima oară ea poate să-și revadă retrospectiv viața și astfel să încerce pentru a decide cine este ea cu adevărat. Personajele tăcute ale lui Shashi Deshpande, uneori aparținând aceluiași grup de femei care trebuie să lucreze ca menajere pentru a-și câștiga existența, fac multe observații făcute de critici ca Edward Said într-un alt context, deosebit de semnificative.

Sugestia lui Edward Said că romanele lui Jane Austin ar trebui citite contrapunctiv se aplică și autoarei indiene. Aceasta înseamnă că mai trebuie să fie și o serie de elemente care trebuie luate în considerare și care problematizează construirea subiectivităților unor astfel de femei în ceea ce privește analfabetismul, spălarea ideologică a creierului în structurile societale patriarhale, problema zestrei, complexitatea problemelor castei, sau statutul economic. Este un fel de lectură care apoi va conduce la deconstruirea uniformității asumate a Orientului lui Said, reamintindu-ne că întrebările sale privind viziunea consolidării romancierului vor trebui să fie puse și în contextul postcolonial, ca să nu uităm că nu există binare simple.

Capitolul 8: Paradigme ale identității în romanul „Fiica lui Burger” de Nadine Gordimer (Chapter Eight: Paradigms of Identity in Nadine Gordimer’s “Burger’s Daughter”) se referă, de asemenea, la tema feminismului, referindu-se la comportamentul femeilor care depășesc limitele admise într-o societate închisă, o temă care nu este neobișnuită în opera lui Nadine Gordimer. Printre personajele sale feminine, cu o notă distinctivă a caracterului și o dorință aproape înfricoșătoare de a decide pentru ele înșile, este Rosa Burger, protagonista romanului. Opera lui Nadine Gordimer nu poate fi separată de contextul socio-politic al Africii de Sud și am considerat necesar să facem un portret concis al „națiunii curcubeu”. Viziunea prezentată de Gordimer este macroscopică, atentă la detalii și subiectivă. Romanul se concentrează pe paradigmele crizei identității cu care se confruntă protagonista și suntem interesați în principal de deconstrucția identității. Forțată să-și examineze poziția după o inversare a puterii, Rosa se

lansează într-un proces de auto-învățare care are loc în opoziție directă cu puterile stabilite, într-o lume romantică.

Narațiunea romanului este multiplă. Punctul de vedere alternează între un narator omniscient, integrarea rapoartelor oficiale și o narațiune a „eului” din punctul de vedere al Rosei. Dacă identitatea și cunoașterea de sine sunt rezultatul unei interpretări, subiectul trebuie să fie implicat în interpretare. Cu toate acestea, în cazul Rosei, medierea se bazează pe comentariile altora. Prin urmare, am considerat necesar să discutăm despre progresele sale pe fondul dezbaterii continue (postcoloniale) privind hibriditatea, cheia constituției identității culturale. Rosa se luptă cu o identitate hibridă și evazivă. Fractura identității personale a eroinei devine o reflectare a crizei identității colective din Africa de Sud. Prinsă între două influențe sau două afiliații, Rosa se află într-o poziție de disconfort și la mijloc, unde frontierele devin elementul principal, iar lumea devine confuză. Romanul ne permite să intrăm în lumea apartheidului dar, dincolo de mărturia istorică a Africii de Sud, acest roman evocă și o mulțime de probleme care depășesc sfera unei națiuni și care au o rezonanță universală: relația dintre valorile spirituale și lumea temporală, de exemplu, prețul acțiunii și demisia, viața și moartea. Pe de altă parte, folosirea unui corp imaginar permite scrisului lui Gordimer să scape de rigurozitatea categoriilor de populație impuse de legea sud-africană și face posibilă permeabilitatea între categoriile etnice. Astfel, eroina care evoluează în acest mediu trebuie să se confrunte cu supra-determinarea identității sale sociale și a caracterului construit al acestei identități fixe.

Analiza romanelor lui Nadine Gordimer arată cum producțiile literare, inserate în structurile sociale și istorice, depășesc idiosincraziile individuale și estetice ale fiecărui autor. Reprezentarea personajelor feminine arată fie depășirea problemelor, fie auto-exilul, depășirea diasporei transnaționale (care le dă posibilitatea să crească), fie libertatea de situațiile familiale opresive. Deși la nivel individual se află în vedere reprezentarea succesului, ambiguitatea situației este percepută în situația majorității rămase.

Capitolul 9: De la un trecut utopic la un prezent distopic (Chapter Nine: From an Utopic past to a Dystopic Present) este o analiză personală a romanului *The Handmaid's Tale*, și urmărește să declanșeze o discuție despre situația femeii moderne—o problemă majoră pentru romancierii contemporani. Având în vedere natura particulară a romanului—în același timp o dystopie și un

roman feminist—l-am abordat din diferite unghiuri: structura interioară distopică, locul ocupat în tradiția literaturii distopice, accentul pe puterea coruptivă a subversiunii, utilizarea intertextualității și metanarațiunii, specificitatea și universalitatea acesteia. În romanul lui Margaret Atwood trecutul îndepărtat nu este numai controlat: orice amintire a lui este trecută pe lista neagră, interzisă și complet eliminată din educația morală a generațiilor mai tinere, care suferă un proces de spălare a creierului și de programare pentru a accepta normele noii societăți. Vorbind despre romanul ei, Atwood preferă să o numească „ficțiune speculativă”, în ciuda elementelor evidente de SF pe care le conține și enumeră printre elementele sale definitorii: importanța banilor, valoarea socială a îmbrăcămintei, relațiile sexuale controlate, accesul la putere și răzbunarea pentru încălcarea legii. Margaret Atwood zugrăvește în culori sumbre o lume în care violența teocrației creștine și a discriminării sexuale a ajuns la un apogeu sumbru, care a privat femeile de cele mai multe drepturi și libertăți.

Margaret Atwood este revendicată de diverse mișcări feministe deoarece, în primul rând, ea construiește personaje extrem de puternice care, în pofida condițiilor extreme și a lipsei de libertate, își păstrează încă personalitatea sau cel puțin o parte din ea. În al doilea rând, prin crearea fictivă a unei societăți în care o femeie este considerată obiect, ea militează pentru libertate, împinge lipsa de libertate la extrem, pentru a sublinia importanța libertății și transformă femeile și bărbații în instrumente pentru a arăta cât de importantă este individualitatea. Marele merit al romanului este că explorează cu mare luciditate relația dintre putere, corupție și subversiune și ne reamintește foarte oportun că creația artistică rămâne cea mai bună soluție împotriva regimurilor totalitare.

Pe de altă parte, prin folosirea procesului de intertextualitate, Margaret Atwood solicită în mod constant colaborarea cititorilor. Referințele sau legăturile intertextuale cu textele fondatoare sunt adesea implicite și necesită cunoașterea acestor povestiri. Înserarea acestei meta-narațiuni este cea mai importantă în romanul lui Atwood: locul de acțiune este analog și există mai multe asemănări între personaje. În plus, practicile opresive prezentate de societatea tradițională și puritană descrisă de Hawthorne sunt esențiale pentru povestea din *Handmaid's Tale*. În cele trei texte găsim aceeași obiectificare a femeii ca uter, sau reproductivă. Această obiectificare își găsește originea în Evanghelie sau mai degrabă în folosirea sa de către religiile iudeo-creștine. Viziunea postmodernă, feministă a romanului este o critică a societății patriarhale, puritane

descrisă de Hawthorne în *The Scarlet Letter*. Margaret Atwood face apel, de asemenea, la textul lui Hawthorne, pe care îl putem numi meta-narrativ, ca referință intertextuală. Din cele două romane, cititorul atent poate stabili cu ușurință corespondența dintre conținutul literar.

Concluzii finale: Este Feminismul o dezvoltare postcoloniaasă? (Concluding Remarks: Is Feminism a Postcolonial Development?) reia principalele teze ale teoriilor postcoloniale și feministe, reiterează legătura dintre cele două și subliniază trăsăturile esențiale din cele trei țări care alcătuiesc „triumghiul” nostru postcolonial: India, Africa de Sud și Canada. Ceea ce fiecare dintre aceste literaturi are în comun, în afară de caracteristicile lor regionale speciale și distincte, este că ele au apărut în forma lor actuală din experiența colonizării și au fost afirmate prin tematizarea tensiunii cu puterea imperială și evidențierea diferențelor lor față de ipotezele centrului imperial. Scopul discursurilor postcoloniale și al feminismului este integrarea femeilor marginalizate în societate. În discuții, feminismul a scos la iveală multe probleme pe care postcolonialismul le-a lăsat obscure. Pe de altă parte, postcolonialismul a ajutat feminismul să se ferească de ipotezele occidentale ale discursului antifeminist. Feminismul postcolonial își are sursa în analiza postcolonială și se bazează pe o critică a unor noțiuni care au modelat feminismul occidental în cel de-al doilea val, cum ar fi ideea unei condiții universale pentru femei și ideea de patriarhie, propunând integrarea altor dimensiuni legate de experiența colonială, cum ar fi rasa, clasa și etnia, pentru a ajunge la o înțelegere a interconectării diferitelor forme de asuprire a femeilor, înțelese în contextele lor socio-politice specifice. Menționăm activitatea unor teoreticieni postcoloniali și feministici, precum Edward W. Said, Homi Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak și, mai recent, Chandra Talpade Mohanty și Uma Narayan. Contribuția studiilor postcoloniale la feminism a fost aceea de a oferi noi instrumente pentru a contesta „gândirea albă” a majorității mișcării feministe occidentale și a provoca poveștile tradiționale ale feminismului principal.

Feminismul din Vest a apărut ca o provocare puternică pentru structurile de putere deja existente și pentru egalitatea de gen la nivelul familiei, al economiei și al politicii. Cu toate acestea, termenul încă nu evocă astfel de conotații pozitive în India. Majoritatea acelor bărbați și femei care au luptat cu vitejie pentru drepturile femeii în India nu au simțit nevoia de a folosi termenul pentru a-și exprima ideile. În plus, mulți activiști indieni susțin că feminismul, așa cum este definit de Occident, a devenit adesea un instrument al imperialismului cultural. În ultimii ani, a

devenit o vogă dezbaterii despre natura și limitele a feminismului din lumea a treia. Potrivit lui Jain (1991), diferențele culturale și structurile diferite ale unităților familiale au format feminismul în subcontinentul Indiei, diferențiindu-se de feminismul culturilor occidentale, iar femeile nu au pus la îndoială structurile sociale stabilite, deoarece toate acestea ar întări atitudinile tradiționale.

Mișcarea feministă din Africa de Sud suferă de moștenirea luptelor de segregare care continuă să sublinieze clasa și rasa, în detrimentul egalității, și încearcă să se reînnoiască, urmărind lacunele într-un prezent extrem de patriarhal. De asemenea, studiile care se ocupă de ambiguitățile și complexitățile genului în cultura sud-africană se referă la relațiile dintre rasă, clasă și sex, reprezentări ale relațiilor dintre femei și bărbați în literatură, reconstrucția teoriei feministe în contextul post-apartheid, genul problemele de sănătate și rolul statului. Acestea vizează și reprezentările mediatică și de gen, femeile și violența structurală, dinamica și cultura populară, contradicțiile istorice și manifestările lor actuale, interpretarea tăcerilor sau lacunelor în discursurile despre femei sau chiar relația dintre naționalism și politicile de gen. Este o refuzare care reflectă în mod clar luciditatea necesară pentru a depăși paradoxurile existente ale societății sud-africane post-apartheid.

În Canada, feminismul sa manifestat în două moduri. În timp ce feminismul francez este un feminism relațional și mai filosofic, feminismul anglo-saxon este un feminism mai individualist politic care a pus drepturile femeii, cum ar fi dreptul de vot, în centrul luptei sale. Canada anglofonă, care este mai aproape de feministele Regatului Unit, a urmat, în general, ideile politice, sociale și filosofice ale egalității, în timp ce Quebec a urmat acele diferențe. Feminismul este, de asemenea, organizat în feminisme. Adică, există o pluralitate de poziții pe subiecte precum locul femeilor în societate, maternitate, sexualitate, egalitate cu bărbații și tăcere, printre altele. Primul feminism a revendicat drepturile femeilor, în special dreptul de vot. Feminismul egalitar este orientat spre acțiune cu un plan politic specific, în timp ce feminismul diferenței este feminism mai filosofic.

Fiecare dintre cele trei femei scriitoare pe care le-am selectat pentru disertația noastră se potrivește, mai mult sau mai puțin, cu modelul dimensiunii feministe a triumfului postcolonial pe care îl considerăm o metaforă a propriei abordări și înțelegeri a stării de sine a femeilor în

societatea patriarhală dominată de bărbați: dacă abordarea lor este pur și simplu personală, înrădăcinată în tradițiile și obiceiurile țării (Shashi Deshpande), politică, cu implicații puternice în luptele interioare pentru eliberarea de apartheid (Nadine Gordimer) sau distopia ficționalizată (Margaret Atwood), toate răspund cu succes la preocuparea femeii contemporane de a se face vizibilă și de a-și susține propriile drepturi.